

EESTI ADVOKATUUR

ESTONIAN BAR ASSOCIATION

Liisa-Ly Pakosta

Justiits- ja digiminister
Justiits- ja digiministeerium
info@justdigi.ee
Markko.Kynnapu@justdigi.ee

Teie 14.08.2025 nr 8-1/6805-1
Meie 15.09.2025 nr 1-8/25/25-1

Kriminaalmenetluse seadustiku, väärteomenetluse seadustiku ja elektroonilise side seaduse muutmise seadus

Lugupeetud Liisa-Ly Pakosta

Täname, et olete advokatuurile saatnud arvamuse avaldamiseks kriminaalmenetluse seadustiku, väärteomenetluse seadustiku ja elektroonilise side seaduse muutmise seaduse eelnõu. Esitame käesolevaga Eesti Advokatuuri seisukohad.

Oleme seisukohal, et kavandatavate muudatustega ei ole võimalik saavutada seatud eesmärgi ega kõrvaldada probleemi, mis on tekkinud sideandmete üldisest ja vahet tegemata säilitamiskohustusest. Seetõttu ei toeta advokatuur eelnõu esitatud kujul. Selgitame oma seisukohta järgnevalt.

Eestis puuduvad Euroopa Kohtu lahendis *SpaceNet AG* (EKo C793/19 ja C794/19) esile toodud nõuetele vastavad kriteeriumid sideandmete kogumiseks. Euroopa Kohtu korduv praktika kinnitab, et euroopalikus õigusruumis ei ole sideandmete säilitamise kohustus aktsepteeritav, seda eriti eelnõus toodud kujul. Euroopa Kohtu praktikast nähtub, et sideandmete üldiselt ja vahet tegemata säilitamisega kaasneb eriti raske ja ulatuslik põhiõiguse riive (EKo C-140/20 p 122; EKo C-203/15 ja C-698/15 p 100), milline on võrreldav jälitustoiminguna salajase pealtkuulamisega (EKo C-203/15 ja C-698/15 p 99; EKo C-793/19 ja C-794/19 p 61: „Täpsemalt võimaldavad need andmed koostada asjaomaste isikute profiili, mis on õigust eraelu puutumatusse arvestades sama tundlik teave kui sideseansi sisu ise“). Eelnõu viidatud murekohti ei lahenda.

Eelnõuga ei ole plaanis muuta ESS §- 111¹ ning ka pärast kavandatavate seadusemuudatuste jõustumist oleks sideettevõtjatel kohustus 1 aasta jooksul säilitada kõiki sideandmeid, sh liiklus- ja asukoha andmeid. Kuigi muudatuste kohaselt ei saaks süüteomenetluses andmeid küsida ESS § 111¹ alusel, vaid ainult ärilisel eesmärgil säilitatud andmeid, siis jääb jätkuvalt lahendamata küsimus, kuidas on võimalik eristada sideettevõtja poolt ärilisel eesmärgil kogutud andmeid ja ESS § 111¹ alusel kogutud andmeid. Seletuskirjast ei nähtu, milliseid andmeid sideettevõtjad koguvad ärilisel eesmärgil. Seega on jätkuvalt kõrvaldamata oht, et edaspidi KrMS § 90¹ alusel päringutele vastates edastavad sideettevõtjad andmeid, mida neil on kohustus valimatult säilitada.

Eelmises lõigus kirjeldatud oht ei ole spekulatiivne ja hõlmab isegi sensitiivsemaid andmeid. Näiteks senises õiguspraktikas on esinenud lausa juhtumeid, kus uurimisasutused on KrMS § 215 alusel esitatud päringutega nõudnud sideettevõtjalt koguni nende juures säilitatavate sõnumite sisu. Riigiprokuratuur on vähemalt ühes pooleliolevas kriminaalmenetluses väitmas, et e-postkasti sisu sellisel viisil sideettevõtjalt küsimine olevat tavapärane ja menetluspraktikas aktsepteeritav toiming. Kuigi küsimus on kohtumenetluses vaidlusalune, ei saa välistada, et vaatamata muudetavale KrMS § 90¹ sätetele võivad uurimisasutused püüda (nt KrMS § 215 alusel) sideettevõtjalt küsida siiski välja ka neid andmeid, mis jäävad KrMS § 90¹ kohaldamisalast välja ja millele vastavad piirangud (eelkõige kohtu loa kohustus) selgesõnaliselt ei laiene. Eelnõus kavandatud ESS § 102 lõike 2¹ täiendus võib probleemi isegi süvendada, sest sellega on hõlmatud mis tahes menetlusseadustikus¹ toodud alused, mille alusel võiks kolmandatelt isikutelt (sh sideettevõtjad) andmeid küsida (mitte ainult KrMS § 90¹) ja ka kohtu puhul mitte ainult kriminaalmenetluses (nt ka TsMS § 279, VTMS § 31 lg 2). Selliselt ei ole piiratud andmete avaldamine isegi mitte ainult süütegude lahendamiseks.

Juhime ka tähelepanu, et kehtiva VTMS § 312 alusel tohib vääртеomenetluses teha sideettevõtjale päringuid andmete saamiseks konkreetse telefonikõne, elektronkirja, elektroonilise kommentaari või muu üksiksõnumi edastamisega seotud sideseansi kohta. Ehk et jätkuvalt võimaldavad kogutavad andmed teha kindlaks isiku telefoni või mobiiltelefoni side lähte- ja sihtkoha, kuupäeva, kellaaja, kestuse, sideteenuse liigi, kasutatud seadme ja mobiilsideseadme kasutamise asukoha, ilma et sideseanss oleks tingimata toimunud. Veel võimaldavad need andmed teha kindlaks kasutaja ja teatavate isikute sidepidamise sageduse kindla ajavahemiku vältel. Kui KrMS-s on piiratud kuritegude ringi, mille puhul on võimalik kõneeristusi küsida, kuriteo raskuse ja laadiga, siis vääртеomenetluses sellist piirangut sätestatud ei ole. Jääb arusaamatuks, kuidas vääртеomenetluses on võimalik tõendina kasutada sideettevõtjalt saadud informatsiooni, kui Euroopa Kohtu praktika kohaselt tohiks selliseid andmeid kasutada ainult võitluseks raske kuritegevusega või riigi julgeolekut ähvardava ohu tõrjumiseks.

Eesti riigil on seejuures võimalik kehtestada regulatsioon, mis võimaldab vajadusel nt julgeolekuohu tõrjumiseks ajutiselt sideandmeid koguda. EL direktiivi 2002/58/EÜ art 15 lõikega 1 koosmõjus Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklitega 7, 8 ja 11 ning art 52 lõikega 1 on Euroopa Kohtu praktika kohaselt kooskõlas liikmesriigi seadusandlikud meetmed, mis võimaldavad riigi julgeoleku kaitse eesmärgil teha elektroonilise side teenuste osutajatele ettekirjutuse säilitada liiklus- ja asukohaandmeid üldiselt ja vahet tegemata olukordades, kus asjaomane liikmesriik seisab silmitsi riigi julgeolekut ähvardava suure ohuga, mis osutub tõeliseks ja vahetuks või ettearvatavaks, kusjuures ettekirjutuse tegemise otsust võib tõhusalt kontrollida kas kohus või sõltumatu haldusasutus – kelle otsus on siduv –, selleks et teha kindlaks, kas esineb üks neist olukordadest ning kas on järgitud tingimusi ja tagatise, mis peavad olema ette nähtud, ning ettekirjutus peab olema ajaliselt piiratud sellega, mis on tingimata vajalik, kuid seda võib ohu püsimise korral pikendada (EKo C-793/19 ja C-794/19, resolutsioon).

Taoline ettekirjutuse tegemise kord Eestis puudub. Samuti puuduvad õiguskaitsevahendid ja sõltumatu kontroll selle üle, kas ettekirjutus on ajaliselt piiratud tingimata vajalikuga. Senikaua kuniks ei ole kehtestatud Euroopa Liidu õigusega kooskõlas olevat regulatsiooni ja leiab aset sideandmete säilitamine ning nendele juurdepääsu andmine, ei ole inimeste õigused tagatud.

¹ Tasub ka kaalumist, kas defineerimata mõiste “menetlusseadustik” on piisavalt ühetähenduslik, et seda seaduse tekstis kasutada.

Lisaks juhime tähelepanu, et eelnõuga tunnistatakse kehtetuks vaid paragrahvi 111¹ lõike 11 punktid 1 ja 3 ning samadel uurimisasutustel, kellelt võetakse õigus andmeid tõendina esitada, on jätkuv õigus neid töödelda teiste seaduste alusel (nt PPVS-i alusel), seega ei ole õiguskindlust, et nt süüteomenetlust läbi viivad uurijad siiski ei saa enda valdusesse neile huvi pakkuvaid sideandmeid. Eelnõus nähakse ette ka paragrahvi 111¹ lõike 11 punktide 1 ja 3 kehtetuks tunnistamine, "lahendades süüteomenetlustes tekkinud EL õiguse vastuolo", kuid samaaegselt jätab seadusandja alles õiguse küsida lauskogumisega saadud teavet mitte ainult julgeoleku- ja jälitusasutustele, vaid ka kohtule tsiviilkohtumenetluse seadustiku alusel. Omakorda on andmetele juurdepääs näiteks Finantsinspeksioonil (FIS § 48¹ lg 2; VPTS § 230³ lg 1 ja 2), kusjuures Finantsinspeksiooni puhul andme mahtu ei piirata ning ei ole ka kohtu eelneva loa tingimust. Seega vajab eelnõu läbimõtlemit ja lahendamist ka laiemalt.

Kokkuvõttes on advokatuur seisukohal, et välja pakutud eelnõu jääb poolikuks, sellega ühtegi probleemi sisuliselt ei lahendata ning advokatuur väljapakutud muudatusettepanekuid selliselt ei toeta.

Lugupidamisega

allkirjastatud digitaalselt

Imbi Jürgen
Esimees

Merit Aavekukk-Tamm 6979 253
merit.aavekukk-tamm@advokatuur.ee